

ЊЕГОШ И ИСЛАМ

Једна од најважнијих дилема која се развила око Његошевог дела јесте питање његовог односа према исламу. То питање се посебно почело постављати у време социјалистичке Југославије када се у име националне равноправности родило муслиманско национално питање у БиХ, али и у свим осталим републикама бивше СФРЈ у којима су живели српски говорећи муслимани.

Однос муслимана према Његошевом делу своди се на то, да се без улажења у естетске критеријуме његово дело, а пре свега, „Горски вијенац”, представљају као непријатељско према исламу. Шта више, то се дело представља као идеолошка подлога геноцида против муслимана, само зато што припадају тој религији. Јер како муслимани веле Његош испољава, неосновану, нескривену мржњу према исламу као вери. Као карактеристичан, наводимо став једног муслимана који је некада као професор предавао српски језик: „А Његош својим стиховима деценијама позива Србе да кољу муслимане како би сви Срби живјели у једној држави, а касније да живе само Срби у једној држави.”¹

У последње време са развијањем идеје о посебности црногорске заједнице у односу на српску развило се и међу појединим Србима мишљење о Његошу као антиисламском писцу. Посебно је карактеристично у томе смислу мишљење некада тврдокорног српског националисте Новака Килибарде који каже: „Нема антиисламскијег писца на планети него што је Његош.”²

Како све то примарно спада у односе религије и политике, јер занемарује естетске критеријуме и анализира Његошево дело као подстицај за политичку акцију мотивисану религијом, јасно је да ово спада у домен политикологије религије као једне од политиколошких дисциплина.³ Стога ће се у овом раду полазећи од предмета истраживања политикологије религије анализирати Његошев став према исламу као религији и према муслиманима као следбеницима те велике и поштовања достојне верске доктрине и праксе. Пре свега мус-

¹ <http://www.camo.ch/aktuelno/njegos-i-genocid-nad-bosnjacima> (доступно 25.12.2013.)

² <http://sandzak-x.net/news-readmore-6296.html> (доступно 25.12.2013.)

³ Miroljub Jevtić, Political Science and Religion, *Политикологија религије*, бр. 1/2007.

лимани и немуслимански, који критикују владику, Његошевој слици ислама приступају занемарујући једну веома важну чињеницу. Да је у исламу религија неодвојива од политике и да се не може третирати одвојено спиритуална димензија ислама од политичке. Муслимани који овако приступају Његошу то не узимају у обзир јер им не одговара. Зато што би применом таквог става, који је притом једини исламски, исправан, оцена о Његошу као антимуслиману могла бити доведена у питање, а немуслимански као Килибарда зато, што не знају за ту одлику ислама или имају користи од неистине.

О чему се у ствари ради. Пример за ислам је Мухамед. Муслимани нису видели Бога, али су видели Мухамеда, који им је пренео поруку за коју им је рекао да је порука од Бога и муслимани му то верују. Та порука је света исламска књига Куран. Дакле за муслимане је, са рационалне тачке гледано, ислам оно што проповеда Мухамед. Мухамедово учење и понашање је за сваког муслимана пример за углед. Како се ваља понашати да би се обезбедила божја милост. А Мухамед, сигурно једна од најзначајнијих каријатида људске историје, био је истовремено: Божји посланик, првосвештеник, врховни судија, војсковођа и шеф државе. Бити муслиман значи следити Мухамеда у свакој од ових функција. Негирање било које од ње значи излазак из муслиманске заједнице. Посебно је важно да се ислам због такве природе Мухамедових функција дефинисао као правно практична религија. Врло прецизну дефиницију у томе смислу даје професор факултета за исламске студије из Сарајева Фикрет Карчић који каже: „Сматра се да је у исламу право оно што је теологија у хришћанству-најтипичнија манифестација вјерског учења. За муслимане право није само елемент укупног исламског учења већ његов функционални израз.”⁴

Када се ствари овако представе онда слика ислама постаје потпуно друкчија од европског поимања религије. Дакле право је функционални израз ислама. Без права нема ислама. А права нема без државе. Дакле нема ислама без исламске државе. Ово има веома озбиљне последице за реални живот. У реалном животу који данас живимо под појмом религије се обавезно подразумева пракса која се ограничава на духовну сферу. Дакле нешто што је одвојено од права и од политике. И такво виђење религије, вољно или невољно, прихватају сви. Зато што морају. Чак и исламске земље! То је оно што је важно за овај текст. Дакле чак и када, као Саудијска Арабија која нема устав већ све своје односе уређује на основу Курана, односно исламског права фикха или шире шеријата или Иран који је институционална исламска теократија, кажу да се руководе исламом ипак то чине само делимично. Јер када би прихватили овакву дефиницију ислама, били би осуђени на изолацију. Применом исламске концепције односа са немуслиманским светом њихови контакти са немуслиманским земљама би престали. Јер они који доминирају светом не прихватају исламско виђење религије већ намећу своје и исламске земље зато што нису довољно снажне да ислам остваре морају да прихвате неисламске норме. На пример, према исламском праву немуслимански и муслимански не могу бити равноправни. Муслимани би требало да имају предност. Али како то реализовати

⁴ Фикрет Карчић, *Шеријатски судови у Југославији 1918-1941*, Исламски теолошки факултет, Сарајево, 1986, стр. 11.

уз овакву снагу САД, Русије или Кине. Пример Кине је посебно карактеристичан. Кина је према најлибералнијем исламском учењу неверничка држава. А не веровање у бога је према исламу забрањено и кажњава се смртном казном. Куран о томе вели: „Кад прођу свети мјесеци, онда убијајте многобошце гдје год их нађете, заробљавајте их опседајте и на сваком пролазу дочекујте. Па ако се покају и буду молитву обављали и зекат давали, оставите их на миру...”⁵. Дакле једини начин да се Кинези као атеисти оставе на миру јесте да пређу на ислам. У супротном треба их све ликвидирати. Ако упоредимо снагу Кине са оваквим захтевом фикха видимо да постоји огромна несразмера. Видимо да муслимани то нису у стању да учине. Напротив чак су приморани да са Кинезима сарађују. Нпр. једна изразито исламски оријентисана земља као што је Судан има веома развијене економске везе са Кином. Иран их веома много снабдева нафтом итд.

Управо због тога постоји привид код људи који не познају природу ислама да је то религија какво је и хришћанство. То како смо рекли напосто није тачно.

Чињеница да су ислам и држава једно, посебно је била изражена у османском царству. То је било окружење у коме је Његош живео и стварао. Оно је од почетка било створено као војствујући исламски емират, а са јачањем и султанат који је био окренут ширењу ислама као државе. Дакле једини и искључиви циљ османских освајања било је ширење ислама. Односно исламске државе, како нас учи Фикрет Карчић јер се ислам изражава кроз право, односно државу. А то онда у очима немуслимана даје сасвим другу слику о исламу. Они ислам од својих првих сусрета са њим не виде као веру већ као државу и то државу која им прети и која жели да уништи њихову државну независност. Па и њих саме ако упорно одбијају да се подчине исламском поретку. То су чињенице које, сви који ишта знају о исламу, прихватају као неупитне, као аксиоме. Један од најпознатијих историчара османског царства у 20 веку, Турчин Халил Иналцик о томе каже: „Газа-свети рат био је као идеал значајан чинилац у оснивању и развоју османске државе. Друштво у тим крајевима саобrazilо се са посебном културом и било прожето идеологијом непрекидног светог рата и несусталог ширења дар ал ислама све док не обухвати читав свет.”⁶

Колико је то била белодана чињеница види се из једног од ретких извора за српску средњовековну историју, из Јефимијине „Похвале кнезу Лазару”.⁷ Ко год не зна нашу историју када би приступио томе тексту никако не би могао да зна, да се ради о сукобу Срба и Турака, како нас данас учи историографија. Јер се ту Срби и Турци не спомињу. Спомињу се православни хришћани, а они могу бити било који православни Словени јер се спомиње словенско име Вук. Име једног од синова кнеза Лазара. А противници ових православних су измаелићани. Дакле муслимани. А они могу бити и Пакистанци и Суданци или

⁵ Куран, с преводом Бесима Коркута, Сарајево, 1984. сура 9, ајет 5.

⁶ Халил Иналцик, *Османско царство*, Београд, 1974, стр. 11.

⁷ <http://www.antikvarne-knjige.com/pohvala-knezu-lazaru-1402-godina> (доступно 25.12.2013.)

било који други муслимани. Нико из Јефимијиних стихова не може закључити о којим муслиманима се ради. Осим тога Јефимија јасно каже да је Лазар са њима ратовао јер нападају на хришћански карактер његовог народа а не на њих као Србе, „мужаственим срцем и жељом побожности изашао си на змију и непријатеља божанствених цркава, расудивши да је неистрпљиво за срце твоје да гледа хришћане отачаства ти овлане Измаилићанима.”⁸ Дакле, Османлије су напале српски народ као хришћане. И са циљем да хришћанство нестане. Уосталом у центру империје су га потпуно истребили. У садашњој Турској пре 1071. године није било ниједног Турчина нити муслимана. Ту је тада била Византија. Сво становништво било је православно и претежно грчко, а на истоку јерменско. А данас тамо скоро да више нема хришћана. Тачније, од 80 милиона становника 99,8% су муслимани. Хришћана и Јевреја има само 0,2 %.⁹ Где су нестали ти Грци и Јермени? Сви су уништени било правим масакрима било исламизацијом или протеривањем. Сви су имали избор или да постану муслимани или да буду уништени.

Онде где нису уништили хришћане у потпуности, каква је Србија или Босна, то нису урадили, зато што нису могли. Али оним у деловима Србије, Босне и Црне Горе где су могли уништили су их . Где су данас хришћани на Космету, у Гостивару, Улцињу, Гусињу, Тутину. Како вели некада познати француски историчар Рене Пинон 1906. тетовска долина Полог имала је само једну четвртину муслиманског становништва, а три четвртине хришћанског. За само четири године пропорције су измењене. Било је три четвртине муслимана. Како Пинон каже само захваљујући пушци тј. насиљу.¹⁰ Како су се муслимани, предвођени султанима Муратом и Бајазитом понашали у Боју на Косову, који је основни мотив Горског вијенца, најбоље показује Мухамед Нешрија који казује да је султан Мурат овако поручио Кнезу Лазару: „С божјом помоћи, чудотворством Мухамедовим сву ћу вам крв просути, све ћу их као врране погазити. Тући ћу их све по хиљаду од једном, па њему самом (кнезу Лазару) отсећи главу”.¹¹ Када је бој почео муслимански чауши су бодрили борце следећим речима: „О борци за веру, данашњи дан је онај кад невернику треба срце раскрварити те од његове крви да се направи Џејхун (река) црева да му распршимо у зраку, а главе да им котрљамо као лопте.”¹²

А шта је радио Његош? Он је само описао то, онако како су описали сами муслимани и ништа више. Упоредимо ове горе речене ставове Халила Иналцика и Мехмеда Нешрије са *Горским вијенцем*:

„Виђи врага су седам бињишах
су два мача а су двије круне
праунука Туркова с кораном;

⁸ Исто.

⁹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>
(доступно 25.12.2013.)

¹⁰ Pinon Rene, *L'Europe at La Jeune Turquie*, Paris, 1911, стр. 305.

¹¹ Глиша Елезовић, *Огледало света или историја Мехмеда Нешрија*, Београд, 1957, стр. 51.

¹² Исто, стр. 60.

за њим јата проклетога кота,
 да опусте земљу сваколику
 ка скакавац што поље опусте;...
 Сем Азије ђе им је гнијездо,
 вражје племе позоба народе;
 дан и народ као ћуку тица:
 Мурат Епир, а Мухамед Грчку,
 два Селима Ципар и Африку!
 Сваки нешто не остаде ништа”.¹³

Из овога се дефинитивно види да се Његоша уопште не тиче ислам као теологије, већ политички акти који из те теологије произилазе. И он само описује како се та политичка акција реализовала. Дакле само потврђује оно што су Иналцик и Мухамед Нешрија рекли. Што је посебно важно ти историјски факти, мислимо на Иналцика и Мухамеда Нешрија су курански потврђени. Говорећи како се треба понашати према хришћанима и Јеврејима Куран вели следеће: „Борите се против оних којима је дата Књига (хришћани и Јевреји) а који не вјерују ни у Аллаха ни у онај свијет, не сматрају забрањеним оно што Аллах и његов посланик забрањују и не исповједају истинску вјеру, - све док не дају главарину послушно и смјерно”.¹⁴ У преводу Курана који су објавили реис ул улема Мухамед Чаушевић и Мухамед Панџа ово послушно и смјерно се преводи као понижени. Тиме се јасно каже да све хришћане треба војнички освојити и понижавати их све док желе да остану хришћани.¹⁵ Дакле ако не желе да се покоре, све хришћане је дозвољено истребити. Али исто тако хришћани могу бити истребљени и ако се покоре и пристану да буду понижавани, због њихове теологије која говори о Светом тројству. Учење о Светом тројству даје могућност тумачима ислама да, ако то хоће, прогласе и хришћане многобожцима а онда се са њима поступа у складу са текстом из цитиране суре 9, ајета 5. Ајет на основу кога се хришћани могу прогласити многобошцима је следећи: „Јевреји говоре: Узејр је Аллахов син, кршћани кажу: Месих је Аллахов син. То су ријечи њихове из уста њихових, опонашају ријечи невјерника пријашњих, -убио их Аллах! Куда се одмећу?”¹⁶ На основу тога су вршени покољи хришћана широм исламског света. Такав је нпр. покољ Јермена у османском царству. Само у таквој атмосфери која је владала османском империјом све до краја њеног постојања стварало се Његошево разумевање ислама. Дакле он ислам није могао третирати као веру, јер са њим као чистом вером није имао никаквог додира. Односно све што је суштински било вера изражавало се кроз политку, кроз државу, кроз репресивни државни апарат који је имао отворену намеру да збрише са лица земље читав његов народ, а посебно малу и са свих страна окружену Црну Гору. Без узимања у обзир тих чињеница ништа се не може схватити у Његошевом делу, а тиче се ислама.

¹³ *Горски Вијенац*, стихови 5 и 20, Свијетлост, Сарајево, 1989.

¹⁴ *Куран*, сура 9, ајет 29.

¹⁵ *Куран часни*, Стварност, Загреб, 1969, овде је ајет 30.

¹⁶ *Куран*, превод Бесим Коркут, исто, сура 9, ајет 30.

Какав се осећај у душама потчињених хришћана стварао у османској држави, најбоље се види кроз разговор Шћепана малог и патријарха Василија Јовановића Бркића када Шћепан пита:

„Колика је сила у Турчина...” а патријарх одговара:

„Господаре не знам ти казати;
Нигда роба за моћ тиранина
Немој питат да се не превариш
У ропству сам рођен и пораста,
страх је турски крв моју смрзао
Ја не могу већ никад имати
Поњатија о томе правога,
Но се мучи како те Бог учи.”¹⁷

Да то није никакав изузетак везан за наше виђење ислама, нека покаже опис енглеског археолога сер Артура Еванса: „...хришћански кмет или онај који обрађује земљу, у горем је положају од многих робова у нашим најмрачнијим временима и потпуно је препуштен милости и немилости муслиманског власника земље као да је роб...”¹⁸ Уосталом шта каже поменути ајет 29 из суре 9, него управо то. Муслимани морају хтели не хтели да понижавају хришћане, јер је то наредба. Јер им Куран то изричито вели. И све то са циљем да хришћани нестану са лица земље. Куран о томе јасно каже: „А онај ко жели неку другу вјеру осима ислама, неће му бити примљена, и он ће на оном свијету настрадати”.¹⁹ И даље оне који не буду вјеровали на страшне муке ћу ударити и на овом и на оном свијету и нико им неће моћи помоћи...”²⁰ То јасно показује зашто се патријарх осећа тако како се осећа. Јер ко кажњава на овом свету? Па ти муслимани који су представници Бога. Патријарх човек, који би требало да буде поштован највише од свих православних је роб сваког Турчина, а Турчин је овде муслиман и крв му се мрзне од страха због мука на које га тај муслиман може ставити. Јер тако наређује Бог. Можемо да замислимо како се осећао обичан хришћанин, кад се тако осећао први међу Исусовим следбеницима.

Па како да се онда осећа Његош као верски политички поглавар стишњен од свуда, онима који би да и њега претворе у роба коме би се мрзла крв пред сваким муслиманом, па макар он био и ментално заостао. И какве то има везе са вером узетом у чистом смислу? Шта се и Његоша и патријарха тиче шта и како верују муслимани. Они њима нису проблем због тога што верују у ислам већ зато што због ислама, не само да хоће да их тлаче и убијају, него то и морају да раде чак и ако им није то жеља.

¹⁷ Петар Петровић Његош, *Лажни цар Шћепан мали*, Октоих, Светигора, 2001, стр. 46.

¹⁸ Arthur Evans, *Through Bosnia and Herzegovina on Foot*, London 1877, Illyrian Letters. London, 1878. Овде цитирано према Владимир Дедијер, *Сарајево, 1914*, Просвета, Београд, 1966, стр. 6.

¹⁹ Куран, исто, сура 3, ајет 85.

²⁰ Исто, сура 3, ајет 56.

Исламизација, као централна тема Горског вијенца, стога није акт који Његошу смета јер му смета ислам као вера. Него зато што са актом примања ислама, његов брат, рођак и комшија прихватају да отпор Црне Горе униште за сва времена. Да никада не дозволе да се Црна Гора поново ослободи. Да Црногорци нестану сасвим и да се претворе у „Турке” уствари муслимане. За почетак муслимане који говоре српски као сви мусимански главари који су дошли на преговоре са православним као Аци-Али Медовић Кадија²¹, а затим да прихвате османски као потомци Мехмед паше Соколовића и на крају да се у некој далекој тачки арабизују, заборављајући и турски и прихватајући арапски као свој матерњи језик.²² Да ислам Његошу не смета јасно казују следеће речи Теодосија Мркојевића:

„Сваки Србин који се превјери
Просто вјеру што загрли другу,
Но му просто не било пред Богом
Што оцрни образ пред свијетом
Те се звати Србином не хоће
Ово ти је Србе искобило,
Робовима туђим учинило”.²³

За сваког ко добронамерно приступа Његошу ове су речи јасне као суза. Дакле ислам и прелазак на ислам није проблем. Као што је очигледно да православље и српство за Његоша није исто. И да човек јесте Србин независно од вере.

Дакле јасно је да је проблем нешто друго. Проблем је чињеница да са прихватањем ислама постајете непријатељ својој сопственој деци, ако она неће да пређе на ислам. Па чак имате и обавезу да своју децу убијете ако вам се супротстављају. То је проблем. А то је у сваком могућем језику издаја. Издаја прво својих најближих, а у мери у којој је прихватање ислама придруживање агресорима на своју земљу онда постајете и издајник државе и нације. Куран о томе јасно вели: „О вјерници, не пријатељујте ни са очевима вашим ни са браћом вашом ако они више воле невјеровање од вјеровања. Онај од вас који са њима буде пријатељовао, тај се доиста према себи огријешо”.²⁴

Када се ствари тако представе онда постају јасне речи Владике Данила:

„Бог вас клео, погани изроди
што ће турска вјера међу нама?
куда ћете с клетвом прађедовском?
Су чим ћете изаћ пред Милоша

²¹ *Горски вијенац*, исто, стр. 64.

²² Мирољуб Јевтић, Арабизација неарапских муслимана и антрополошка промена Арапа, *Политичка ревија*, бр. 1/2013.

²³ *Лажни цар Шћепан мали*...Исто, стр. 180.

²⁴ Куран, 9, 23.

и пред друге српске витезове
који живе доклен сунце грије”²⁵

Дакле, без остатка се види да Владика не напада ислам нити исламизацију него издају. Што је посебно важно, издаја је толико ушла у свест исламизованих да је они не доживљавају као издају већ прихватање нечега што је неминовно, јер је то што је Владика Данило сматрао издајом наредио бог. А божја наредба је нешто што је далеко значајније од захтева једног смртника, макар то био и владика или реис ул улема. Да муслимани то тако схватају најбоље показују речи Хамзе капетана Вуку Мићуновићу:

„Ја сам бољи чуј влаше од тебе;
боља ми је вјера него твоја;
хата јашем, бритку сабљу пашем,
капетан сам од царева града,
у њем владам од триста годинах;
ђед ми га је на сабљу добио...”²⁶

Ове речи показују где је проблем. Хамза ове речи изговара у 17 веку, неких триста година од Косовског боја. Боја у коме су и његови преци, што ћемо касније видети, учествовали у хришћанској војсци кнеза Лазара. После исламизације његови преци добијају капетанско достојанство и управу над градом Никшићем. Дакле све то добија зато што је стао на страну непријатеља својих прадедова. Што је посебно важно он се својих прадедова одриче јасним речима. Дакле не само да се одриче вере, нације, него и сопствених предака. А за своје претке узима Османлије. Доследно извршава наредбу из цитираног куранског ајета 9, 23. После тога постаје јасна реакција Вука Мићуновића, који је прави пример Обилића. Вук му на то срдито вели:

„Какво влаше крмска потурице!
Ђе издајник бољи од витеза?
Какву сабљу кажеш и Косово?
да л’на њему заједно не бјесмо,
па ја рва и тада и сада,
ти издао пријед и послјед,
обрљао образ пред свијетом,
похулио вјеру прађедовску,
заробио себе у туђина?”²⁷

²⁵ Горски вијенац, 75-80.

²⁶ Исто, 365-370.

²⁷ Исто, 375-385.

Дакле није проблем вера него што је „заробио себе у туђина”. Постао слуга туђина и непријатеља своје сопствене домовине. Што је посебно важно то није никаква теорија већ свакодневна пракса. Хамза је тај који представља Османлије. Он напада, убија и одводи у робље а не никакви етнички Турци. Особито је значајно да то чини са најдубљим уверењем да је то исправно и богоугодно. То иде до бесмисла које се види кроз чињеницу да су за њега дедови они који то нису, јер су Азијати у војсци султана Мурата, а његови прави прадедови који су са Муратом ратовали му више нису прадедови јер су против ислама као идеологије агресије, а не против ислама као вере. То је историјски потврђена пракса. Да дојучерашњи хришћани нападају свог сопственог оца и браћу. Без милости кидишу на њихов живот. Његош као пример спомиње Станишу Црнојевића, када коло о њему пева:

„Станиша је образ оцрнио,
похулио на вјеру Христову,
на јуначко племе Црнојево,
обука се у веру крвничку
и братске је крви ожеднио”.²⁸

Какве се замерке могу ставити овом стиху, ако се имају у виду историјске чињенице. Син последњег господара Зете, Ивана Црнојевића Станиша је као талац упућен у Цариград где је примио ислам и добио име Скендер. Као такав постављен је за османског управника потчињене Црне Горе 1513. године. Записан је као човек који је „безобзирно поступао са рајом”.²⁹

Са те тачке гледишта јасно је, да је владар Црне Горе морао да учини све не би ли муслимане, као носиоце окупације и људе који теже да завек истребе православне Црногорце, односно Србе из Црне Горе, онемогући у томе подухвату. Дакле то са исламом као вером нема никакве везе. Како је то била борба на живот и смрт у којој су се Срби из Црне Горе само бранили, оптужити их односно Његоша, да је носиоц геноцида, је искривљивање чињеница. Оптужити жртву за оно што је учинио целат жртве.

Како је Његош дубоко свестан да је узрок таквог понашања сународника који су прешли на ислам, вера, али не као теолошка чињеница већ онај део вере који се односи на политичке односе кроз које се вера испољава, то је Његош јасно показао да циљ Црногораца није био да уклоне муслимане као људе, већ да уклоне политичку идеологију у име које они прете да униште православне. Зато и описује како владика Данило моли да се на муслиманске комшије утиче да напусте ислам, не као веру него да се одрекну политике која је последица исламизације. То нажалост, због природе ислама који веру од политике не може одвојити, није могуће. Због тога и само због тога *Горски вијенац* позива на обрачун са носиоцима ислама. Јер је Његош дубоко свестан да муслима-

²⁸ Исто, 700.

²⁹ *Историја српског народа, у шест томова 2*, СКЗ, Београд, 2 издање, 1994, стр. 430.

ни не могу одвојити политику османске државе од њихове личне религиозности. И то се види кроз речи Мустај кадије:

„О Стамболе земаљско весеље,
купо меда, горо од шећера,
бањо слатка људскога живота,
ђе се виле у шербет купају -
О Стамболе, свечева палато,
источниче силе и светиње,
бог из тебе само бегенише.
чрез пророка са земљом владати;
што ће мене од тебе одбити?“³⁰

Шта нам поручује Мустај кадија? Па да њега ништа не може одвојити од Стамбола као симбола власти. А тај Стамбол не само да влада највећим делом Црне Горе него хоће да уништи и онај мали део око Цетиња који се опире. Ако је то тако, шта преостаје Владици Данилу, Вуку Мићуновићу и другима него да то не дозволе. Са друге стране Мустај кадија и они који су са њим примили ислам знају да им шеријат под претњом казне забрањује да напусте ислам. У овом случају агресорску политику Стамбола према Цетињу. Сваког муслимана који напусти ислам чека смртна казна.³¹ Само због тога и због ничег другог морали су се уклонити муслимани из Црне Горе.

Посебно важно питање Његошевог односа према исламу јесу стихови који муслимани доживљавају као најдубље вређање. Такве су нпр. речи кнеза Јанка:

„Како смрде ове потурице;
опажаш ли ти штогод Рогане? На шта му Роган одговара:
„Ка у зли час кнеже, не опажам!
Кад близу њих сједим у скупштину,
ја нос држим свагда у рукама -
да не држим бих се избљувао.
Па сам стога на крај и утека,
е близу њих не бих освануо.
Ево видиш како смо далеко,
и опета она тешка воња
од некрсти овде заудара“.³²

Да би знали о чему се ради ваља истаћи да се ради о различитим културама заснованим на религијама. Те две културе имају различите прописе о

³⁰ *Горски вијенац*, 910-920.

³¹ *Куран*, исто, стр. 617, 33-1.

³² *Горски вијенац*, исто, 1245-1250.

исхрани, начину одржавања хигијена којих се сваки припадник мора строго придржавати. Управо је ислам карактеристичан по томе. Ислам најстрожије забрањује свињетину и употребу свињске масти и алкохола. Да би се прописи о томе поштовали муслимани строго воде рачуна, не само да не једу свињско месо нити да не употребљавају свињску маст, него и строго воде рачуна да се за припрему хране не користе посуде које су раније биле коришћене за припрему хране од свињетине. Куран о томе јасно каже: „Он вам једино забрањује стрв крв и свињско месо...”³³ И не само то, према сунни, а то је други извор ислама³⁴, муслиману се забрањује чак и да има контакте са свињским месом и прерађевинама. О томе је један квалификовани исламски теолог каже следеће: „особа која ради у таквим ресторанима у којима се конзумирају харамима (свињетина, алкохол и слично) ради само послове који су халал, тј. нема контакта са харамима, онда је прече да тај посао остави како би сачувао своју вјеру и част и како би се удаљиво од сумњивих ствари, те да тражи посао који је далеко од харамима.”³⁵ Дакле не само да не сме да једе ништа што је свињског порекла него не сме ни да прилази томе. Због таквог начина живота код муслимана се развио непријатан однос према свему што има везе са свињским месом. На исти начин реагују и хришћани на забрањене врсте хране или припадници било које друге вере. Али далеко од тога да би о онима који се друкчије хране, због тога што сами не једу нешто или зато што друкчије једу, овако оштро говорили, као што говоре јунаци *Горског вијенца*. Питање је зашто онда они тако говоре? Они тако говоре због свега што је претходно речено. Ислам и све што уз њега иде: архитектура, исхрана, ароме, све је то дошло као последица војне окупације. Нису муслимани дошли као мирољубиви мисионари због чијих је благих речи неко покушао да преко ислама обезбеди рајско блаженство. Него су дошли користећи мач и уништавајући јеврејске и хришћанске сакралне споменике са намером да им не дозволе да се икада више обнове. О томе игуман Стефан говори:

„Ми видимо на плодним њивама
да се грдно трње растићило,
храм Омаров ће се повисио
над свештани основ Соломонов,
ђе Софија за коњушку служи”³⁶

Ђедо Стефан нам говорио о томе да је на највећој светињи јеврејства подигнут Омеров храм, да је у највеће православно светилиште Аја Софију, Мехмед освајач ушао на коњу и претворио је тако у коњушницу. Има ли веће увреде за православне хришћане? Треба подсетити да је потурчени Србин,

³³ Куран, исто, 2, 173.

³⁴ Raymond Charles, *Le droit musulman*, Париз, 1965

³⁵ Овде цитирано према сајту докторанта и магистра компаративног фикфа са универзитета у Саудијској Арабији Зијаду Љакићу: http://www.zijadljakic.com/index.php?option=com_content&view=article&id=128:rad-u-restoranu-u-kojem-se-nudi-svinjetina&catid=59:savremena-pitanja&Itemid=120 (Доступно 28.12.2013.)

³⁶ *Горски вијенац*, исто, 2275-2280.

Мехмед паша Соколовић кога хвале као великог добротвора био иницијатор рушења српских цркава и њихове продаје, што се зна али мало истиче, јер то противуречи увреженој слици да је он био велики добротвор цркве. И то је све радио за патријаршијског мандата његовог рођака или чак брата Макарија.³⁷ Ако се чињенице тако узму онда се може разумети овакав говор. Јер ко би данас за масу софистициране муслиманске господе и праве префињене даме каквих међу муслиманкама има на милионе рекао овако нешто. Ко би то рекао за праву лепотицу бившу премијерку Пакистана Беназир Буто за Сузану Мубарак, супругу бившег председника Египта, за иранску царицу или јорданску краљицу?

Као веома важно за ову прилику споменули бисмо описивање муслимана као људи који знају да не говоре истину и да се без имало гриже савести служе преваром. Као карактеристичне наводимо речи владике Данила који описује како је сишао међу муслимане у село Српску у Зети, која је била под влашћу Османлија, када је упркос обећањима да ће бити безбедан једва извукао живу главу Владика ту каже:

„Спуштавах се ја на ваше уже,
умало се уже не претрже;
отада смо виши пријатељи,
у главу ми памет ућерасте”³⁸

Или кад кад кнез Јанко вели:
„Трговац ти лаже са смијехом,
жена лаже сузе просипљући
нико крупно ка Турчин не лаже”.³⁹

Ако се ове речи тумаче у складу са Кураном онда се види да су оне суштински тачне. Наиме света књига ислама поручује, да кад се муслиман нађе у неприлици и да неистином или преваром може да спаси себе као муслимана или ислам као верско- политичку заједницу, верник тада може сасвим слободно да се користи овим средствима. Без икакве гриже савести и примисли да је то неморално. Напротив, то се у таквим приликама саветује. О томе Куран вели следеће: „Нека верници на узимају за пријатеље невјернике кад има вјерника; онога ко то чини- Аллах неће штитити. То учините једино да би сте се од њих сачували”.⁴⁰ Значи само под тим условима се може имати немуслиман као пријатељ. Тиме се види колико су саборци владике Данила били тога свесни одбијајући кумство које није било крштено. И посебно важно, право да се говори неистина па чак и да се слаже да је муслиман престао да буде муслиман и да се рецимо крсти, дозвољава следећи ајет Курана: „Онога који занијече Ал-

³⁷ Бранислав Ђурђев, Продаја "цркава и манастира" за време владе Селима 2, *Годишњак Историјског друштва БиХ*, 9, Сарајево, 1957, стр. 246.

³⁸ *Горски вијенац*, Исто, 1170.

³⁹ Исто, 1120-1225.

⁴⁰ *Куран*, исто, 3,28.

лаха, након што је у њега вјеровао-осим ако је на то приморан а срце му остане чврсто у вјери - чека Аллахова казна”.⁴¹ Дакле на само да може да каже неистину, него муслиман може и да негира да је муслиман па чак може и да се крсти и да постане свештеник. Ако све то учини да би остварио циљ у корист ислама, не само да му није грех већ је и богоугодно дело, под условом да је у души остао муслиман. А Алах који је свезнајући јасно зна за то, јер прозире свачије намере. Појава прикривања се назива такијах⁴².

Поред поменутих стихова који муслимани тумаче да су увредљиви за њих, споменућемо и речи Његошевог јунака Кнеза Рогана:

„Хвала богу, пасјега милета
ка је опит са злом и неправдом!
Ће допире, ту закона нема;
закон му је што му срце жуди-
што не жуди, у коран не пише”⁴³

Ко год ово прочита, а нема знања о историјској ситуацији у којој је Горски вијенац настао нити познаје исламско учење одмах би се сложио са оценом поменутог Новака Килибарде. Али Килибарда није неук. Ако не зна ислам, јер га никада није студирао, он добро познаје политичке прилике у којима је Његош стварао. И критику Његоша као најантиисламскијег писца на планети истиче, јер од тога има велике политичке и друге користи. Дакле ако потврдимо да су ови стихови увредљиви за муслимане морамо се питати да ли је Његош нешто измислио, слагао, са циљем да облати муслимане, или има доказе за то што говори кнез Роган. Да би смо ово разјаснили вратићемо се самим муслиманима и то Турцима из Турске који, ваљда боље од аутора ових редова знају шта је ислам. Турци су снимили и где год могу по свету емитују своју серију посвећену једном од најзначајних владара из османске прошлости-Сулејману законодавцу(1520-1566.). Све то раде са да циљем да би популарисали султана Сулејмана и своју исламску прошлост. Јер подсетимо на речи Халила Иналцика османски султанат била је идеолошка исламска верска држава. Султанат основан само са једним циљем, да шири исламски поредак док не освоји читав свет. Та чињеница је посебно истакнута после 1517. године, када је Сулејмановом оцу Селиму(1512-1520.), шериф Меке, најсветијег места у исламу, предао кључеве града и тиме му признао да је он халиф- предводник читавог исламског света⁴⁴. Иако је и до тада, било логично да се за сваку одлуку државних власти налази упориште у Курану. И да је за свако негирање Курана следила смртна казна, актом спајања улоге државног поглавара о халифа та је чињеница још више добила на значају. Погледајмо поново шта о томе говори професор исламског права Фикрет Карчић, „У исламском учењу остала је неоспорена теза

⁴¹ Исто, 116,106.

⁴² Табагабаи Мохамад Хусеин, *Шије у исламу*, Културни центар Ирана у Београду, недатирано, стр. 209-210.

⁴³ *Горски вијенац*, исто, 1780

⁴⁴ Цитирано према Британској енциклопедији <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/533559/Selim-I> (Доступно 16.2.2014.)

да вјера треба регулисати подручје права...Важно је споменути да су једино учењаци били надлежни да тумаче основне исламске текстове. Државна власт на на том подручју није имала никакве ингеренције. Њена искључива функција , према исламском учењу, је била да осигура примјену прописа”⁴⁵.

Дакле после тога султани су се, још више, трудили да се представе као поштоваоци и извршиоци божјих наредби и сваком свом акту давали легитимитет коме су упориште формално налазили у Курану. Међутим људске жеље веома често имају и извориште које не може да нађе упориште у религијским текстовима донетим много пре, него што су жеље настале. У случају Сулејмановом то је девет столећа разлике од 7-мог до 16-тог века. Управо због тога редитељи и сценаристи серије желећи да Сулејмана представе у што бољем и што исламскијем светлу настоје да га прикажу као перфектног муслимана. И ту долазимо у само средиште ове приче.

Ради се о томе да је султан и халиф Сулејман, дакле предводник читавог исламског света имао за великог везира Ибрахим- пашу, Грка узетог данком у крви. Са њим је склопио посебно чврсто пријатељство. У једном тренутку посебне слабости према своме великом везиру, дао му је писмену потврду-ферман у коме му гарантује живот, од сваког човека па и од самог себе, Тачније речено да га ни под каквим условима, нити због било каквих разлога неће убити. Дешава се међутим да дворске итриге учине да султан пожели да лиши живота Ибрахим- пашу. Али је сада у великом проблему. Ибрахим паша има султански ферман заснован на исламу који му гарантује живот. А султанска реч се не пориче Султан да би га убио мора да опет у Курану нађе изговор односно правни основ за тај акт. Како је исламско шеријатско право ограничено поруком из Куран ,то се за свако правно решење мора наћи основ у њему. Ако га нема у Курану онда се тражи „било у облику појединачног мишљења (ицтихад) било у форми сагласности учењака (ицма communis opinio doctorum)”⁴⁶. Али се све опет мора заснивати на исламу, дакле Курану .

Сулејман поступа управо тако. Позива цариградског кадију, као најпознатијег алима, тј зналца шеријатског права и од њега тражи да му да исламски тј шеријатско- правни основ, који би му омогућио да оствари своју жељу—да убије човека, за кога сви верују да је његов највећи љубимац. Кома управо због те велике султанове љубави нико не може ништа. А ситуација је, како видимо, сасвим друкчија. Кадија добивши задатак од султана који се мора извршити, колико год био противан дотадашњем искуству ислама, тражи решење. Он седа проучава Куран, тражећи у њему норму која би му могла послужити као султанско оправдање за акт убиства најбољег пријатеља. А да због тога султан не буде, не само оптужен да је вероодступник, него и да то свима буде правно прихватљиво.

После упорног проучавања свете књиге кадија налази један ајет тј. стих Курана који вели, „ Аллах узима душе у часу њихове смрти, а и оних који спавају, па задржава оне којима је одредио да умру, а оставља оне друге до рока од-

⁴⁵ Фикрет Карчић, исто, стр.12-13.

⁴⁶ исто, стр.13

ређеног. То су, заиста, докази за оне који размишљају⁴⁷. Сав срећан кадија одлази султану јер му је испунио жељу, а у исто време је срећан јер је нашао начин да и себе и султана спасе греха због непоштовања Курана. Нестрпљивом султану он саопштава тај ајет и даје тумачење. Дакле у току сна уснули је у истом стању у коме и мртав човек. Неспособан да одговара за своје поступке. Дакле ако се тада деси нешто што је против воље уснулог, он онда за то није одговоран. Кадија зато каже султану да док он спава Ибрахим паша може бити убијен и да он због тога неће бити одговоран пред Богом. И тако мада је и кадији и султану јасно да то не може да се деси, јер ће султан у стању будности морати да изда наређење да Ибрахим пашу убију, султан прихвата то објашњење и даје налог да се паша погуби у сну.

Дакле буквално је, тумачењем кадије, жеља султана претворена у Куранску поруку. Посебно је важан детаљ у епизоди серије о Сулејману, да она приказује како у моменту кад кадија то саопштава халифу у собу улази сигурна жртва, Ибрахим-паша. Султан, који је пре секунду донео одлуку како да пашу убије, шири руке и прима га као најрођенијег. Као да се ништа неће десити. Камера тада приказује зблануто лице кадије. Кадије који зна све, али не може својим очима да верује да султан може толико да глуми.

Дакле ако се вратимо речима кнеза Рогана и овој епизоди из турске серије о Сулејману, па их упоредимо. Можемо се питати: ко види разлику између слике Турака коју даје Роган и слике коју нам приказују савремени Турци? Дали то Турци вређају сами себе? Или и кнез Роган, редитељ и сценаристи серије само приказују ситуацију онаквом каква је била?

Да је све што је Његош писао о исламу било последица историјских околности у којима је живео а никаква теолошки заснована мржња према исламу мисле и многи добронамерни муслимански интелектуалци. Тако је нпр. Салко Назечић професор Филозофског факултета у Сарајеву, написао поводом такозване истраге потурица: „Битно је овдје једно: народ је дошао до сазнања да се потурице као помагачи туђина морају уништити, да би се Црна Гора ослободила”.⁴⁸ Ово је написао професор муслиман из Сарајева а објављено је у Сарајевској „Свјетлости” 1989. године. Три године пред избијање грађанско-вјерског рата у БиХ. Дакле када ја СФРЈ пред распадом. Кад је Броз већ девет година мртав. У БиХ је проглашена муслиманска нација, Босном владају муслимани Поздерци и Диздаревићи. А главна издавачка кућа која шири муслиманску културу као националну без иједне једине заграде прихвата ову написану још 1947.⁴⁹ Дакле имали су Поздерци и Диздаревићи и њихови врхунски интелектуалци 41 годину да ову оцену Салка Назечића избаце или барем промене, или да је просто не штампају. Али нису и тако су одбацили и негирале

⁴⁷ Куран, 39,42

⁴⁸ *Горски вијенац*, Исто, стр. 10.

⁴⁹ Исто, стр. 21.

све тврдње оних који Његоша проглашавају антимуслиманом из верских побуда.⁵⁰

Литература:

1. Đurđev Branislav, Prodaja „crkava i manastira” za vreme vlade Selima 2, *Godišnjak Istorijskog društva BiH*, 9, Sarajevo, 1957.
2. Evans Arthur, *Through Bosnia and Herzegovina on Foot*, Illyrian Letters, London, 1878.
3. Elezović Gliša, *Ogledalo sveta ili istorija Mehmeda Nešrija*, Beograd, 1957.
4. Inaldžik Halil, *Osmansko carstvo*, Beograd, 1974.
5. *Istorija srpskog naroda, u šest tomova 2*, SKZ, Beograd, 2 izdanje, 1994.
6. Jevtić Miroljub, Arabizacija nearapskih muslimana i antropološka promena Arapa, *Politička revija*, br. 1/2013.
7. Jevtić Miroljub, Political Science and Religion, *Politikologija religije*, Beograd, br. 1/2007.
8. Karčić Fikret, *Šerijatski sudovi u Jugoslaviji 1918-1941*, Islamski teološki fakultet, Sarajevo, 1986.
9. *Kuran*, s prevodom Besima Korkuta, Sarajevo, 1984.
10. *Kuran časni*, Stvarnost, Zagreb, 1969.
11. Njegoš Petar Petrović, *Gorski Vijenac*, Svijetlost, Sarajevo, 1989.
12. Njegoš Petar Petrović, *Lažni car Šćepan mali*, Oktoih, Svetigora, 2001.
13. Pinon Rene, *L' Europe at La Jeune Turquie*, Paris, 1911.
14. Piroćanac Zoran Petrović, Prva pobeda u gostima, *Duga*, Beograd, 20.7. - 2.8.1996.

Интернет сајтови:

1. <http://www.antikvarne-knjige.com>
2. <http://www.zijadljakic.com>
3. <http://www.sandzak-x.net>
4. <https://www.cia.gov>
5. <http://www.camo.ch>

⁵⁰ Аутор ових редова има посебну обавезу да пише о овом проблему. Зато што је 1996. године на веб страницама Њујорк тајмса покренута планетана расправа о верском рату у Босни. Американци су у расправи цитирали Андрића и Његоша, али и аутора ових редова. Као резултат тога Зоран Петровић Пироћанац је написао текст за Дугу, тада врло познату ревију. Један од поднамова у тексту био је "Његош између Андрића и Мирољуба Јевтића". Дуга, 20.7. - 2.8.1996.